

пять комбинациях: Образцов чифлик 4 / Ix 1236; Образцов чифлик 4 / NT-3-17; ND-11348 / Ix 1236; ND-11348/ NT-3-17 и Ix 1236/ NT-3-17, сохранился гетерозис, но он был незначителен. В условиях более влажного 1999 г. проявились большие различия по продуктивной кустиности, как у родительских форм, так и у гибридов.

У большинства комбинаций отмечена слабая наследуемость данного признака. В некоторых комбинациях наследуемость была достаточно высокой.

Выводы. Низкая наследуемость, проявившаяся в большинстве случаев и проявление гетерозиса, который в определенной степени скрывает генетическую изменчивость, осложняют отбор в ранних поколениях и позволяют предполагать его более эффективным в более поздних поколениях гибридов овса.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Оковитая, Р.Н., 1989, Генетический фонд овса и его использование для селекции в условиях северного Казахстана, Диссертация канд.биол.наук, ВНИИЦ
2. Лидански, Т., 1988, Статистически методи в биологията и в селското стопанство, Земиздат, София, 374
3. Griffing, B., 1956, A generalized treatment of the use of diallel crosses in quantitative inheritance, Heredity, 10, 31 – 50
4. Marshall, H.G., G.E. Shanner, 1992, Genetics and inheritance in oat, In: Marshall, H.G.& Sorrells, M.E. (Editors), Oat science and technology, Agronomy Monograph, 33, American Society of Agronomy and Crop Science Society of America, Madison, WI, USA, 509-571
5. Panayotova, G., 2001, Inheritance of traits associated with grain yield in half diallels in oat /Avena sativa L./, Proc. of 37th Croatian Symposium on Agriculture with an International Participation, Opatija, February 19-23, 2001, 117
6. Petr, F.C., K.J. Frey, 1966, Genotypic correlations, dominance and heritability of quantitative characters in oats, Crop Sci., 6, 259-262
7. Prasad, S.R., R. Prakash, C.M. Sharma, M.F. Hafue, 1981, Genotypic and phenotypic variability in quantitative characters in oat, Indian J.Agric. Sci., 51, 480-482

УДК 504.54:631

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ РИСІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

А.А.ВАНЦОВСЬКИЙ – к.с.-г.н., директор Дослідної станції рису УААН;

Л.М.ГРАНОВСЬКА – к.с.-г.н, доцент, докторант НАУ

І.І.ШАПАР – завідувач відділом економіки і маркетингу Дослідної станції рису УААН

Сучасний стан рисосіяння в Україні характеризується суттєвим спадом виробництва скоротилися посівні площі, знизилась уро-

жайність. У результаті валове виробництво зерна зменшилось більш ніж в 2 рази, потреба населення в рисовій крупі за рахунок власного виробництва забезпечується лише на 25-35%.

Рисовий іригаційний фонд використовується за призначенням лише на половину проектної потужності. У частині господарств рисові зрошувальні системи в сільськогосподарському виробництві не використовуються взагалі, заростають бур'янами, поступово виходять із строю.

В Автономній республіці Крим посівні площі рису зменшились на 18,7% і становили 12,2 тис.га, що складає 38,5% від площі рисових систем. У Херсонській та Одеській областях під посівами рису було зайнято 21,7 і 22,1% систем або 3,8 та 2,9 тис.га відповідно.

У зв'язку з ростом цін на матеріали і енергетичні ресурси, що використовуються в процесі вирощування рису, значно підвищилась собівартість продукції. Економічна ефективність галузі низька, що не створює умов для відтворення процесу виробництва та відновлення матеріально-технічної бази.

Все це обумовлює необхідність розробки і застосування системи нормативних, технологічних, фінансово-економічних, організаційних та адміністративних заходів, які б забезпечили гарантоване одержання високих урожаїв рису при зменшенні витрат коштів і ресурсів на його вирощування, дотримання вимог охорони навколишнього середовища.

Основу концептуальних засад стратегії розвитку галузі рисівництва в Україні складають: визначення шляхів поступового стабільного розвитку галузі рисівництва в умовах ринкової економіки, ефективних нормативних, фінансових і адміністративних методів державного регулювання та підтримки галузі, підвищення її економічної ефективності, удосконалення виробничих відносин, створення підприємств по виробництву рису, здатних за якісними показниками вийти на рівень кращих зарубіжних зразків.

Сучасний стан галузі рисівництва є критичним і потребує розробки заходів для підвищення ефективності виробництва рису і виходу галузі рисівництва з кризового стану шляхом:

- впровадження сучасних високопродуктивних ресурсозберігаючих екологічно безпечних технологій вирощування;
- освоєння науково-обґрунтованих сівозмін;
- забезпечення технологій вирощування матеріальними і енергетичними ресурсами – паливом, хімічними засобами захисту рослин, мінеральними добривами, насінням та іншими;
- модернізації матеріально-технічної бази галузі, оновлення машинно-тракторного парку, проведення реконструкції рисових зрошувальних систем на екологічно більш безпечні закриті і напівзакриті їх типи;
- використання високоврожайних, стійких до вилягання сортів,

організації виробництва насіння високих репродуктивних якостей;

- комплексного застосування агротехнічних і хімічних заходів інтегрованої системи захисту культури рису від шкідників, хвороб і бур'янів, зменшення пестицидного навантаження і підвищення екологічної безпеки при вирощуванні рису;

- забезпечення збалансованого і своєчасного режиму живлення рослин рису;

- покращення вирівняності поверхні чеків;

- раціонального використання зрошувальної води, зменшення водо-споживання;

- покращення еколого-меліоративного стану рисових систем та прилеглої території.

Реалізація цих чинників можлива лише за умови створення необхідних соціально-економічних умов господарювання, визначення найбільш дієвих механізмів державного регулювання і підтримки поступального розвитку галузі, удосконалення виробничих відносин. Важливе значення мають визначення господарств рисового іригаційного фонду, здатних забезпечити його ефективно використання, застосування кращих зразків зарубіжного досвіду організації виробництва в умовах ринкової економіки.

У результаті проведення земельної реформи на територіях, де розташовані рисові зрошувальні системи, розпайовання здійснено невеликими ділянками площею 2-7га між окремими власниками.

Кожна рисова система являє собою цілісний неподільний виробничий об'єкт, тому їх ефективно використання можливе лише в умовах об'єднання власників паїв в межах зрошувальної системи або її технологічно неподільної частини. Це дасть можливість забезпечити науково-обґрунтоване чередування сільсько-господарських культур в сівозміні, окреме водокористування, необхідний рівень культури землеробства, визначення користувачів рисових систем, здатних забезпечити високий рівень їх експлуатації, проведення рентабельного господарювання та надання їм у користування рисових зрошувальних систем.

Об'єднання власників паїв, визначення користувачів та передача їм у користування рисових зрошувальних систем здійснюють управління (відділи) сільського господарства та продовольства, а також управління земельних ресурсів, районних державних адміністрацій у відповідності з положеннями "Порядку користування внутрішньогосподарськими меліоративними системами" і Земельним кодексом України.

При цьому необхідно дотримування вимог:

- збереження цілісності і неподільності рисових зрошувальних систем;

- угоди на користування системами повинні укладатись на строк не менше двох ротацій сівозміни;

- в угодах повинна бути передбачена відповідальність за ефек-

тивне використання рисових зрошувальних систем збереження родючості ґрунтів, охорону навколишнього середовища; при порушенні цих вимог слід передбачувати вилучення земель і систем та передачу їх в користування іншим більш сумлінним господарям;

- здійснення державного контролю за станом рисових зрошувальних систем, їх використанням, дотриманням екологічних вимог.

Наступним етапом реорганізації галузі рисівництва після передачі рисових зрошувальних систем у користування повинно бути об'єднання виробників рису в регіональні кооперативи, асоціації та інші форми міжгосподарських об'єднань.

Створення міжгосподарських об'єднань із виробництва рису, як переконує досвід зарубіжних країн, підвищує ефективність галузі рисівництва шляхом:

- розробки і застосування сучасних економічно доцільних та екологічно безпечних технологій вирощування;

- формування єдиної, рівної для всіх учасників економічної, фінансової, технологічної та екологічної політики галузі;

- запровадження сучасних маркетингових технологій і державного механізму регулювання співробітництва оптових торговельних організацій з виробниками рису;

- державний механізм забезпечення виробників добривами, насінням, іншими ресурсами, організація виконання необхідного обсягу меліоративних робіт.

- удосконалення систем організації та технологій переробки і зберігання продукції, формування і розвитку насінництва;

- запровадження системи прогнозування і оптимізації розвитку галузі рисівництва та її матеріально-технічної бази;

- запровадження науково-обґрунтованих проектних нормативів урожайності рису та супутніх культур;

- розробка і запровадження державного еколого-меліоративного та економічного моніторингу рисових зрошувальних систем.

Стратегія розвитку галузі рисівництва, її матеріально-технічної бази об'єктивно вимагає створення цілісної системи державного регулювання і підтримки, яка повинна включати:

- нормативно-правове забезпечення;

- фінансово-економічне регулювання і ресурсне забезпечення;

- адміністративні контрольні заходи;

- наукове та інформаційне забезпечення.

Нормативно-правове забезпечення передбачає розробку і дотримання на практиці нормативних, законних і підзаконних актів, які регламентують умови і правила експлуатації рисових зрошувальних систем, як цілісних об'єктів меліоративного технологічного комплексу, діяльність суб'єктів виробництва рису, його переробки і доведення до споживача, регулювання виробничих відносин між ними у відповідності з вимогами Земельного і Водного кодексів, Закону України

"Про меліорацію земель", інших Законів України.

Фінансово-економічне регулювання і ресурсне забезпечення охоплює джерела інвестування: виділення субсидій з державного бюджету, довго- і короткотермінове кредитування, розробку механізмів підвищення ефективності використання недержавних коштів, заходи по захисту внутрішнього ринку та інтересів виробників рису, які спрямовані на створення необхідного запасу обігових коштів, формування перехідних запасів рису своєчасне і в потрібному обсязі забезпечення технології вирощування матеріальними і енергетичними ресурсами, модернізацію технічного оснащення галузі та іригаційного фонду.

Враховуючи, що зрошення в посушливих умовах Півдня України є одним з найважливіших чинників одержання високих і стабільних урожаїв сільськогосподарських культур необхідно зберегти державне фінансування водозабезпечуючих організацій на рівні не менше 75% витрат на подачу води користувачам і утримання державних і міжгосподарських меліоративних систем в робочому стані. Інші 25% витрат компенсувати платою за користування водою, рівень якої встановити в межах матеріальної зацікавленості користувачів в її раціональному використанні.

У зв'язку з високою собівартістю зрошувальної води та високим рівнем її споживання для вирощування рису, що суттєво впливає на собівартість продукції, залишити в дії для суб'єктів вирощування рису існуючі понижуючі коефіцієнти в розмірі 0,08 до встановлених тарифів за воду.

Упровадження в практику прикладу зарубіжних країн, де накопичено великий досвід державного регулювання і підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах ринкової економіки, механізму відшкодування виробникам рису частини витрат коштів і ресурсів на випадках зниження ринкових цін нижче мінімальних, які гарантують визначений нормативний рівень рентабельності виробництва.

Ринок рису Україні заповнюється як за рахунок власного виробництва, так і за рахунок імпорту. В умовах високих темпів розвитку рисівництва в світі і збільшення обсягів виробництва цього продукту для захисту внутрішнього ринку від інтервенції здешевленого імпортного рису по демпінговим цінам необхідно ввести оптимальні для умов України розміри квот і митних ставок на ввезення рисової крупи з-за кордону. Це дасть можливість встановити оптимальні для виробників і споживачів ціни на рисову крупу, стабілізувати ринок, підвищити рентабельність виробництва до рівня, який створює умови для розширеного відтворення виробництва.

Основу собівартості рису складають витрати таких ресурсів, як хімічні засоби захисту рослин, мінеральні добрива, пальне, насіння. Для їх придбання і своєчасного в необхідному обсязі забезпечення галузі потрібен значний початковий запас коштів.

Адміністративні контрольні-наглядові заходи здійснюють відповідні органи державної влади через управління (відділи) сільського господарства та продовольства регіональних державних адміністрацій. Вони передбачають оптимальне втручання державних органів влади в господарську та економічну діяльність виробників рису і виконують функції, які не забезпечуються безпосередньо ринковими відносинами.

Адміністративні заходи повинні бути спрямовані на:

- дотримання виробниками рису правил експлуатації рисових зрошувальних систем і гідромеліоративних споруд, підтримання їх в робочому стані;
- підвищення економічної ефективності виробництва рису та іншої продукції в рисових сівозмінах;
- раціональне використання зрошувальної води, земельних та інших ресурсів;
- виконання виробниками рису вимог охорони навколишнього середовища;
- підготовку і перепідготовку кадрів, створення нормальних умов оплати праці, соціального захисту працівників;
- прогнозування технологічних, економічних, соціальних і організаційних рішень, координацію їх виконання суб'єктами виробничої діяльності;
- дотримання законних і нормативних актів України.

Органічно невід'ємною частиною стратегії розвитку галузі, підвищення її економічної ефективності є наукове забезпечення рисосіяння.

Джерелом фінансування наукових програм в рисосіянні, поряд з виділенням коштів з бюджету, повинна стати оплата виробництвом послуг наукової сфери в освоєнні нових сортів, інших наукових розробок.

Ефективність вирощування рису безпосередньо залежить від рівня кваліфікації кадрів, що вимагає посилення вимог до професійної підготовки спеціалістів, що здійснюють управління технологічними процесами виробництва рису, які додатково повинні мати ґрунтові знання з менеджменту, економіки, права. Щорічно необхідно проводити перепідготовку кадрів рисівництва.

Необхідною умовою високої ефективності галузі рисівництва є її інформаційне забезпечення. Спеціальні інформаційні служби наукових установ, органів державної влади надаватимуть міжгосподарським виробничим об'єднанням, суб'єктам виробничої діяльності щодо вирощування рису оперативну технологічну, економічну і комерційну інформацію, нормативні матеріали.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про меліорацію земель: закон України. – Київ: №1389 – XIV, 2000.
2. Земельний Кодекс України. 25 жовтня 2001.
3. Комплексна програма розвитку меліорації земель.

4. Ванцовський А.А., Шапар І.І., Грановська Л.М. Концепція державної підтримки галузі рисосіяння в Україні (проект). – Скадовськ, ДС рису УААН, 2003 – 17с.
5. Рис Херсонщини. Цільова комплексна програма розвитку галузі рисівництва / Логвиненко Г.Ф., Гречко А.П., Ванцовський А.А. та ін. – Херсон, 2000 – 44с.

УДК 631.55: 633.6 (477.7)

**ВИКОРИСТАННЯ ЩОДЕННИХ РОЗРАХУНКОВИХ
ВОЛОГОЗАПАСІВ ПРИ ПРОГРАМУВАННІ ВРОЖАЇВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР В УМОВАХ
ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ**

Л.М.РУДАКОВ – Дніпропетровський ДАУ

Урожайність сільськогосподарських культур у Степу України значною мірою залежить від вологозапасів у ґрунті. У природних умовах рівень урожайності визначається погодними умовами вегетаційного періоду та культурою землеробства, тобто комплексом дії лімітуючих факторів і умов [2].

Одержання запланованого врожаю пов'язане з усуненням або послабленням дії чинників, які стримують нормальний ріст та розвиток рослини. До них належать недостатня кількість вологи, тепла та поживних речовин; засоленість ґрунтів; забур'яненість посіву, хвороби культур, наявність шкідників і тощо.

Під програмуванням врожаїв розуміють розробку та реалізацію науково-обґрунтованого комплексу взаємопов'язаних заходів при виробництві сільськогосподарських культур, своєчасне і якісне виконання яких дозволить забезпечити одержання запланованих врожаїв з одночасним підвищенням родючості ґрунтів [6].

Група науковців (А.А.Собко, С.Д.Лисогоров, В.О.Ушкаренко) [3] виділяє такі етапи програмування врожаю:

– проведення багаторічного комплексного наукового пошуку з метою визначення основних лімітуючих факторів у даних умовах та їх впливу на урожайність культури шляхом проведення багатofакторних польових дослідів;

– розробка наукових основ технологій вирощування сільськогосподарських культур з урахуванням запрограмованої урожайності;

– обов'язкове, своєчасне та якісне проведення комплексу заходів, передбачених технологічною картою з урахуванням погодних умов;

– контроль за ростом і розвитком рослин та коригування продукційного процесу.

Багато вчених займались програмуванням врожаїв і зроблено ряд напрацювань в цьому напрямку. У більшості із цих розробок приймають участь запаси ґрунтової вологи під посівами сільськогос-